

دو نامه از سید علی خان مدنی

به علامه محمد باقر مجلسی، و قاضی القضاط محمد جعفر کمره‌ای

— به کوشش: حسین واثقی —

مقدمه

سید علی خان از رجال برجسته شیعه، بلکه از چهره‌های ماندگار و مشهور جهان اسلام در زمینه ادبیات عرب است که آثار فاخر و ارزشمند او زینت بخش کتابخانه‌های جهان است. شانزده ساله بود که از مکّه مکرمه به هند رفت و ۴۸ سال عمر گرامی خود را در آن دیار گذراند و در سال ۱۱۱۴ با خانواده راهی مگه شد و حج گزارد، و در سال ۱۱۱۶ به زیارت عتبات عالیات ائمه هدی علیهم السلام در عراق رفت سپس به زیارت امام هشتم علی بن موسی الرضا علیه السلام شافت، آنگاه راهی اصفهان شد و پس از یکی دو سال به شیراز رفت و پس از آنکه به دیار معبد شافت. شرح حال او در کتابها آمده، و بنده نیز شرح حالی از او در کتاب «اعلام المجاورین بعکة المعظمة» آورده‌ام. انتظار می‌رود پژوهشی وسیع درباره او و خاندان وی انجام شود، و نیز تقدیم آثار او با قام آثار اجداد و احفاد او در یک مجموعه بزرگ و یکنواخت، با تحقیقی شایسته به جهان فرهنگ و ادب عرضه شود تا جهانیان با چهره این خاندان علمی شیعی بیشتر آشنا شوند.

یکی از آثار این خاندان، مدرسه علمیه منصوريه در شیراز است که با گذشت پنج قرن هنوز برپاست؛ مدرسه‌ای به مانند یک دانشگاه امروزی با موقوفات فراوانی که مورد توجه

پادشاهان بوده است. متن فرمان شاه عباس دوم صفوی در سال ۱۰۶۶ هـ مبنی بر تولیت میرزا احمد نظام الدین - پدر سید علی خان - بر مدرسه منصوریه در دست است. در زمان سید علی خان آن مدرسه و متعلقات آن به دست غاصبان افتاده بود. سید علی خان از هند دونامه به رجال علمی حکومتی ایران می نگارد: یکی به علامه شهریار محمد باقر مجلسی، و دیگری به قاضی القضاط شیخ محمد جعفر کمره‌ای، و برای هر یک از آن دو دانشمند، نسخه‌ای خطی از کتاب مهم خود ریاض السالکین که بزرگترین شرح بر صحیفه سجادیه است می فرستد، و سید محمد مهدی شولستانی را وکیل خود معرفی می کند، و از آن دو مقام عالی قدر می خواهد دست تصرف غاصبان را از مدرسه منصوریه و به تبع از موقوفات آن کوتاه کند و به وکیل او بسپرد، و یادآور می شود که تولیت آن به وی مربوط می شود.

آن دونامه را که از جنبه تاریخی و ادب عربی مهم است و در نسخه خطی شماره (۵۴۷۷) کتابخانه مجلس شورای اسلامی برگه‌های ۲۵ - ۲۲ آمده بازخوانی می کنیم.

بیان

أَلْفٌ - نَامَةُ سَيِّدِ عَلِيِّ الْخَانِ بِهِ عَلَامَهُ مُحَمَّدَ بَاقِرَ مَحَلِّيِّ اللَّهِ أَعُوْذُ بِهِ
 أَهْدِي سَلَامًا تَأْرِجُ بِنَفْحَاتِهِ نَسَمَاتُ الْقَبُولِ^۱، وَأَسْدِي دُعَاءً تَرْفُعُهُ أَكْفَ الْمَلَائِكَ إِلَى
 مَصَاعِدِ الْقَبُولِ، وَأَنْهِي وِدَادًا غَرَبَتْ دَوْحَتَهُ يَدُ التَّعَارُفِ مِنَ الْأَرْضِ، وَأَبْدِي اشْتِيَاقاً لَا يَزَالُ يَتَجَدَّدُ
 عَلَى مَرِاجِعِ الْجَدِيدَيْنِ وَلَمْ يَزِلْ، إِلَى الْمَقَامِ الَّذِي هُوَ مَشْرُقُ الْمَجَدِ، وَمَفْرَقُ هَامَةِ الشَّرْفِ التَّاجِدِ، ذِي
 الْبَيْتِ الَّذِي لَوْلَا إِيمَانُ الْمَحْذُورِ لَقِلْتُ هُوَ الْمُحَرَّمُ، الْكَامِلُ الَّذِي تَنَوَّعَتْ نُعُوتُهُ فَعَظِمَ وَمُفْخَمٌ
 وَمُكَرَّمٌ، حَضُرَةُ سَيِّدِ الْعُلَمَاءِ الْحَقَّيْنِ، سَنَدِ الْعَظَمَاءِ الْمُدْقَنِيْنِ، نَاظِمِ عُقُودِ الْكَمَالَاتِ وَالْمَعَارِفِ،
 حَاتِمِ الْأَيَادِيِّ الْمُتَهَلَّةِ بِالْعَوَارِفِ، مَجَمِعِ بَحْرِيِّ الرَّوَايَةِ وَالدَّرَايَةِ، مَشْرِقِ شَمَسَيِّ الإِرْشَادِ وَالْهَدَايَةِ،
 هَاصِرِ أَفْنَانِ الْفُنُونِ، مَالِكِ مَالَكِ الْمَفْرُوضِ وَالْمَسْنُونِ، عَمَادِ الشَّرِيعَةِ، وَمُسْتَرَادِ مَرَاعِيِّ الْفَضْلِ
 الْمُرِيَعَةِ، الْإِمَامِ الْمُقْتَدِيِّ بِهِ فِي الصَّلَاةِ وَالصِّلَاتِ، الْمَفْرُوعِ إِلَيْهِ عِنْدَ حُلُولِ الْمُشَكِّلَاتِ
 وَالْمُغَضِّلَاتِ، سَمَاءُ أَرْبَابِ الْعِزْفَانِ الْمُتَوَسِّلِيْنِ، سَمِّيَّ بَاقِرِ عُلُومِ الْأَئِمَّةِ وَالْمُرْسَلِيْنِ، حَرَسَ اللَّهُ
 تَعَالَى حَرِيَمَ سُدَّتِهِ، وَأَطَالَ لِلْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِيْنَ بَقِيَّةَ مُدَّتِهِ، وَمَتَّعَ الْعَالَمَيْنَ بَدَوَامِ وُجُودِهِ، وَنَفَعَ
 الطَّالِبِيْنَ بِعِلْمِهِ وَجُودِهِ.

وَبَعْدُ، فَالْمُتَهَلَّهُ أَنَّ هَذَا الْخَلِصَ الْوَدُودَ، الْمُتَمِسِّكَ بِجَبَلٍ وَلَا إِهَامَ المَدُودَ، وَإِنْ طَوَّحَتْ بِهِ

طواحةُ الزَّمْنِ، وَنَأَتْ بِهِ النَّوْىُ عنِ الْأَتْرَابِ وَالْوَطْنِ، وَأَحَتَهُ مِنَ الْهَنْدِ بِدارِ غُرْبَةٍ لَا إِلَفَ بِهَا وَلَا أَنْسِ، وَجَمَعَتْ بَيْنَ هَمَمِهِ وَهُمُومِهِ جَمَاعَتَهُ لَا يَرْجُلْ يَقْرَعُ سَمْعَةً مِنْ مَحَاسِنِ شَيْئِ مَوْلَانَا وَصِفَاتِهِ، وَيَرْوُقُ بَصَرَهُ مِنْ أَحَاسِنِ مَوْلَافَاتِهِ وَمُصَنَّفَاتِهِ، مَا يُؤْنِسُ عَلَى بُعدِ الدَّارِ غُرْبَتَهُ، وَيَكْشِفُ عَنْ نَأَيِّ الْمَزَارِ كُبْتَهُ، فَهُوَ كَمَا يَشَهُدُ اللَّهُ مِنَ الْمُحَبِّينَ بِالْغَيْبِ، وَالْمُخْلِصِينَ لَهُ بِلَا رَيْبٍ، وَعَسَى أَنْ يُشَمَّرَ غَرْسُ الْأَمَانِيِّ، وَيَسِّمَ وجْهَ الْأَمْلِ عَنْ ثَغْرِ الْجُمَانِيِّ، فَتَخَضُّ العَيْنُ مِنْ رَوَاءِ رُؤْيَتِهِ بِقُرْتَهَا، وَالنَّفْسُ مِنْ تِلْقاءِ لِقَائِهِ يُسَرَّتَهَا، وَالصَّدْرُ مِنْ قُرْبِ حَضْرَتِهِ بِاَنْشِرَاحِهِ، وَالْقَلْبُ مِنْ اجْتِلَاءِ غُرْبَتِهِ بِاَقْتِرَاجِهِ.

وَقَدْ أَصْدَرَ هَذَا الْكِتَابَ نَائِبًاً مَنَابِهِ فِي تَقْبِيلِ الْأَكْفَ، وَالِتِشَامِ الْأَنَمَلَ الَّتِي مَا حُسْدَ أَمْلُهَا وَلَا كُفَّ، وَقَدَّمَهُ لِغَيْثِ عَنَايَتِهِ رَائِدًا، وَلِتَهَلَّ مَوَدَّتَهُ وَارِدًا، وَأَضْحَبَهُ وَكِيلَهُ السَّيِّدِ الْمُتَهَبِّلِ، ذَا الْحَسَبِ الْأَتَيْلِ، الْمُشَفَّعَ مِنْ دُوْحَةِ الْعَتَرَةِ الْنَّبُوَيَّةِ، الْمُتَسْرِعَ فِي رَوْضَةِ الْعَتَرَةِ الْعُلوَيَّةِ، الْمُتَحَلِّي بِحَلْيِ الْفَضْلِ وَالْعِلْمِ، الْمُتَسِّمِ بِسِيمَاتِ الْوَقَارِ وَالْحَلْمِ، السَّيِّدُ مُحَمَّدُ مُهَدِّي بْنُ عَلِيٍّ أَكْبَرِ الشَّوَّلِسْتَانِيِّ، بِلَغَهِ اللَّهِ مِنْ سَعَادَةِ الدَّارِيْنِ غَالِيَةَ الْأَمَانِيِّ، وَتَقْدَمَ إِلَيْهِ أَنْ يَشْرَحَ لِذَلِكَ الْعِلْمَ، مَا قَصْرَ عَنْهُ لِسَانُ الْقَلْمَ، وَأَنْ يَسْتَمِدَ جَاهَهُ الْمَدِيدَ فِي أَفْعَالِهِ وَآرَائِهِ، وَلَا يَتَعَدَّدَ اِمْتَشَالُ أَمْرِهِ الْمُطْلَعَ فِي تَحْذِيرِهِ وَإِغْرَائِهِ، فَلِلْمَأْمُولِ مِنْ مَهَبِّ شَيْمَهِ الْعَاطِرَةِ، وَمَهَلِّ سَافِحَاتِ دِيمَهِ الْمَاطِرَةِ، أَنْ يَرِيشَ بِنَظَرِهِ الشَّرِيفَ جَنَاحَهِ، وَيُنِيلَهُ فِيمَا يَتَمِسُّ فَوْزَهُ وَنَجَاحَهِ، لَا سِيَّما فِي أَمْرِ تُولِيهِ الْمَدِيرَةِ الْمُنْصُورِيَّةِ، الَّتِي كَادَتْ تَنْدِرِسُ مَعَالِهَا الْمَعْنَوَيَّةُ وَالصُّورَيَّةُ، فَإِنَّهُ أَمْرٌ يَلِزِمُ الْمُخْلِصَ الْقِيَامَ بِهِ شَرْعًا، وَيَجُبُ عَلَيْهِ أَنْ يَخْفَظَ فِيهِ شَرْطَ سَلْفِهِ وَيَرْغَى، فَقَدِ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِ الْمُتَغَلِّبُونَ مِنْ مُدَّعٍ وَغَاصِبٍ، وَرَكَّوْفِيهِ إِلَى عَلَمَاءِ السُّوءِ وَأَرْبَابِ الْمَتَاصِبِ، وَفِي نَظَرِ مَوْلَانَا مَا يَسْتَشِفُ جَلِيةَ الْأَمْرِ، وَيَدْفَعُ أَهْلَ الْجُورِ بِالظَّرِدِ وَالْتَّجَرِ.

هَذَا، وَقَدْ تَطَلَّفَ الْمُخْلِصُ عَلَى حَضْرَتِهِ الْوَرِيفَةِ، بِإِرْسَالِهِ شَرِحَ الصَّحِيفَةِ الشَّرِيفَةِ، الَّذِي مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بِتَأْلِيفِهِ فِي هَذَا الدَّارِ، وَأَسْعَفَتْ عَلَى إِقْامِهِ مُسْعِفَاتُ الْأَقْدَارِ، وَلَقَدْ كَانَ يُقْدِمُ فِي تَقْدِيمِهِ رِجَالًا وَيُؤَخِّرُ أَخْرَى، بَلْ كَانَ يَرَى أَنَّ إِسْبَالَ السِّتَّرِ عَلَيْهِ أَجَدْرُ وَأَخْرَى، وَمَا ذَاكَ إِلَّا تَهَبِّيَا لِمَقَامِهِ الْمُتَهَبِّلِ، مِنْ أَنْ يُقْدِمَ عَلَيْهِ بِتَقْدِيمِ تَصْنِيفِهِ، كَيْفَ لَا يَقْفُ وَقْفَةَ الْمُتَهَبِّلِ، مَنْ يُحَاوِلُ حَمَلَ الْقَطْرَةِ إِلَى الصَّبِيبِ، إِلَّا أَنَّهُ أَقْدَمَ إِقْدَامَ الْوَقَاحِ، وَأَهْدَى التَّغَرِّيْرَ إِلَى الْأَقْوَاحِ، وَأَصْدَرَهُ مَتَشَحًا بِالْحَجَلِ، مُرْتَعِشًا مِنَ الْوَجَلِ، فَإِنْ حَلَّ مِنْ جَانِبِ قَبْوِلِهِ طَرْفًا، وَأَخْرَزَ بِصَافَّةَ يَدِهِ شَرَفًا، فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا، وَتَخلَّى مِنَ الْفَخِرِ دَرَانِظِيمًا.

ب- نامه سید علی خان به شیخ محمد جعفر کمره‌ای الله قاضی القضاط

سلامٌ منَ اللهِ السَّلام، وَتَنَاءٌ مُعَزَّزٌ بِتَحْكِيمِ الْإِسْلَامِ، إِلَى حَضْرَةِ قاضِي الْقُضاَءِ الْأَغْلَامِ، وَشِيخِ
مَشَايخِ الْإِسْلَامِ، قِسْطَاسِ الْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ، وَمِيزَانِ الْعَدْلِ الْمَائِزِ بَيْنَ النَّاتِيجِ وَالْعَقِيمِ، هَادِي
الْفِرْقَةِ النَّاجِيَةِ، وَمَاحِيِّ ظُلْمِ الْجَهْلِ الدَّاهِيَةِ، عَصْدِ الدِّينِ الْحَنِيفِ، وَرَافِعِ لَوَاءِ الشَّرِعِ الْمُثِيفِ،
الْإِمامِ الَّذِي شَهَدَ لَهُ بِالتَّقْدِيمِ مَحِرَابُ الْفَضْلِ وَمَقَامُهُ، اهْمَامِ الَّذِي فَلَّتْ شَبَابُ الْقَوَاضِيبِ أَقْلَامُهُ
وَأَرْقَامُهُ، بَحْرِ الْعِلْمِ الَّذِي لَا يُدْرِكُ سَابِعُ سَاحِلَهُ، بَرِ الْحَلْمِ الَّذِي لَا يَظْوِي رَاحِلَهُ، الْمَتَحَلِّي
بِعِقَدِ الْمَجِيدِ الْفَائِقِ التَّمِينِ، سُمِّيَ الْإِمامُ الصَّادِقُ الْأَمِينُ، أَيَّدَ اللَّهُ بِهِ الشَّرِعَ الْمُثِيرُ، وَلَا يَرْجِعُ لِلْمُظْلُومِ
ظَهِيرًاً وَنَصِيرًاً

ثُمَّ الْمُنْهَى أَنَّهُ لَمْ يَرِلْ يُشَنَّفُ الْمَسَايِعُ، مِنْ صِيَتِ مُولَانَا الَّذِي يُشَرِّفُ الْمَجَامِعَ، وَأَغْبَطَ لَهُ الْبَصَرُ السَّمْعَ، فَأَجَرَى مِنْ شَوَّقِ نَاظِرِهِ الدَّفَعَ. شِعْرٌ [مِنْ الطَّوِيل]

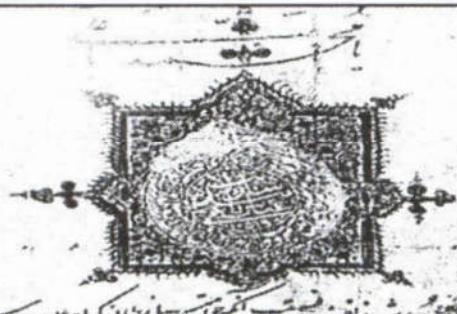
وَإِنَّ الْكَيْبَرَ فِي الْفَرَدِ مِنْ جَانِبِ الْحَمَىٰ
إِلَيْهِ وَإِنْ لَمْ آتِهِ حَيْبٌ

فهو يرغب إلى الله أن يُقرَّ العينَ باستِجلاءِ منظرةِ الأُسْنَى، كما سَرَّ القلبَ باستِملاءِ مناقبِه الحُسْنَى، وقد أصدرَ هذا الكتابَ، وافتداً على سُدَّةِ تلكِ الْأَعْتَابِ، ليُتُوبَ فِي إِبْرَازِ مَا طَوَى عَلَيْهِ ضَمِيرُهُ مَنَابِهِ، وَيُحَكِّي تَحْيَةَ الْقَرِيبِ عَنِ الْبَعِيدِ سَاحَتُهُ وَجَنَابُهُ، وأصْحَبَهُ وَكِيلُهُ السَّيِّدُ الْأَمْجَدُ، الْأَئِدَّ الْأَنْجَدُ، الرَّافِلُ مِنْ بَهِيِّ الْمَعَارِفِ، فِي أَبْهَى الْمَطَارِفِ، الْمِيرَزا مُحَمَّدُ مُهَدِّي الشَّوَّالِسْتَانِيُّ، بِلَغَهِ اللَّهِ مِنْ مَرَاضِيهِ غَايَةَ الْأَمَانِيِّ، وَتَقدَّمَ إِلَيْهِ أَنْ يَقُومَ فِي أَدَاءِ مَا يُجْبُ لِذَلِكَ الْمَقَامِ مَقَامَهُ، وَيُشَرِّحَ لَدِيهِ مِنْ أَدَوَاءِ مَأْرِبِهِ مَا يَشْفِي بِرَأْيِهِ الصَّائِبِ عُقَامَهُ، لَا سِيمَأُمْرُ تولِيهِ الْمَدْرَسَةِ الْمُتَضُورِيَّةِ، عَمَّرَهَا اللَّهُ إِلَى يَوْمِ التَّفَخَّةِ الْصُّورِيَّةِ.

وقد وجب على المُخلص رفع أمرها إلى ولاة الشَّرِيع والدِّين، ووزيعة الظَّلْمَةِ المُعَتَدِين، ومولانا بحمد الله هو المتربي في دست القضاء، وصدر الحكم والإمضاء، فليضرب على يد الظالم، وليرد هذه الظلمة فيما يجب ردّه من المظلوم.

هذا، وقد تطفلَ المُحِبُّ على سُدَّتِهِ المُتَنَفِّةِ، بإرسالِ شِرِّح الصَّحِيفَةِ الشَّرِيفَةِ، ولم يَقْصُدْ بذلك نَقلَ التَّمَرِ إلى هَجَرِ، وَاهْتَسِيَّمَ إلى الشَّجَرِ، ولكن تَغْرِيَّبَهُ لِلتَّشْرِيفِ بِوَاقِعِ نَظَرِهِ الشَّرِيفِ، لا بِرَحْتِ
يَهِ الْأَلَطَافُ حَافَّةً، ولِكَافَّةِ الْأَسْوَاءِ عَنِهِ كَافَّةً.

١. ينسب البيت لمجنون ليلي، ولابن الدُّمِيَّة، وللمَّار الفقْعَسِي، ولأبي زياد الكلابي.

فانچه شرفتی دیگر اینکه در میان این کدام مدل و دستم توان این طبقه و این را برای سوق

آن شم ای ایندر سایه صد و دو هزار بسته موکب شیخ مهران میان کوه های بزپرس است که
بجزئی که میگذرد شده اند از آن فرستاده اند که میگذرد که این نیز
از دیده دلخیست که میگذرد از ترکان این دشمنی شد همچون شاه عباس پسر خود را بر جهاد
نهاد برای خود از زم آن پسری داشت این پسر شاه عباس پسر خود را بر جهاد داشت
بجهاد پسر خود شاه عباس پسر خود را بر جهاد داشت و میگذرد از طلاق در این دو داشت و میگذرد
که این دو طلاق از این دو شاهزادگان که در حمام آمدند شدند و میگذرد از این دو شاهزادگان که در حمام
جسم خود را غسل کردند از این دو شاهزادگان که در حمام کردند و میگذرد از این دو شاهزادگان که در حمام
ایران را نیز میگذرد از این دو شاهزادگان که در حمام از این دو شاهزادگان که در حمام
دعا خواهند شد و میگذرد از این دو شاهزادگان که در حمام از این دو شاهزادگان که در حمام
که این دو شاهزادگان که در حمام از این دو شاهزادگان که در حمام